

Keresztesi József

Magyar *danse macabre*

(Závada Pál: *Idegen testünk*. Magvető, 2008)

Závada új regényének a centruma egy budapesti vendégség 1940 szeptemberében: az itt összeseregülő embereknek ebből a pillanattól széttekintve tárul föl a múltjuk, illetve a jövőjük, esetenként egészen az 1946-os kitelepítésekig, sőt 1956-ig. A történet jelen ideje a második bécsi döntést követő kolozsvári bevonulás időszaka. A Kolozsvárról visszatérő haditudósító és az ugyancsak Kolozsvárról fontos küldetésben

Budapestre rendelt alezredes, a munkaszolgálatos rövidáru-kereskedő felesége és kiskamasz fia, az előző regényből megismert, javarészt Erdei Ferencről mintázott Dohányos és még sokan mások találkoznak a fényképész Weiner Janka lakásán; van, aki meghívottként érkezik, és van, aki váratlanul toppan be az este folyamán.

Föltárul múlt és jövő, s mondhatnánk úgy is, hogy sorsok tárulnak föl, ám ez félrevezető kifejezés volna. Závada figuráinak az életében nincs személyre szabott sorsszerűség, nincs semmi olyan, aminek ne a huszadik század közepi magyar történelem volna a sorvezetője. Nem csupán arra gondolok, hogy a regényben nincsenek belső drámákból fakadó, hajtűkanyarszerű fordulatok, nincs *action gratuite*, hanem legfőképpen arra, hogy ezek a szereplők nem fordítanak, nem fordíthatnak hátat a történelemnek; s innen nézve talán az sem véletlen, hogy az utolsó magyar békeévből zajlik a kitekintés, abból az esztendőből, amely már vajmi kevés lehetőséget kínált hátat fordítani a történelemnek.

Zavadát nyilvánvalóan nem az emberi psziché totalitása érdekli, nem az emberi lélek térképén végbemenő finom határátrendeződések, hanem az egyedi történetekből összeálló – használjunk nagy szavakat? – közös sors. A regényben fölvázolt életutak, ha úgy tetszik, tipikusak (mint ahogy az egyes szereplőknek sincsenek atipikus vonásaik), és mindegyik egyre növekvő sebességgel halad a saját végzete felé. Az *Idegen testünk* sajátos huszadik századi magyar *danse macabre*, amelyet ki a munkaszolgálat, ki a nyilas járőrök fenyegetettségében jár, s számosan akadnak olyanok is, akiket a tánc a vádlottak padjához vezet az 1947-es magyar közösségi perben. S mint ahogy a késő középkori haláltáncban típusként kerül egymás mellé az utcalány, a polgár, a püspök, a lovag és a koldus, úgy Závada regényében is inkább a történeti figurákból egybegyűrt *szerepek* kelnek életre. Az alakok

maszkszerűsége természetesen fölrohatható a mű hiányosságaként, de hát a haláltánc műfaja sem tájékoztat bennünket az utcalány valamikori bukása, a lovag ifjúkori világfájdalma vagy a polgár lübecki gyerekszobája felől.

Závada, ahogy maga is nyilatkozta, figuráit rendszerint több alakból, helyesebben több nyelvi forrásból gyúrja egybe: „nemcsak a tartalmi közlésekért, hanem inkább a szóhasználatért fordulok a forrásművek, cikkek, levelek vagy naplójegyzetek felé: a korról és az észjárásról árukkodó eredeti nyelvi elemekért és panelekért – magyarán az idézhető, kölcsönvehető megszólalásokért. [...] Az újra-fölhasznált textusok rendszerint valami szövegelés darabjaiként válnak fölismérhetőkké, vagyis valamelyik alak – vagy a narrátorok valamely kórusa – ezeket mint közös tudáson alapuló szövegeket hangoztatja. Ezekbe az önkifejező szövegelésekbe ágyazom bele a figuráimat – ez jobban érdekel, mint hogy korhű díszletben és jelmezben lépjenek föl.” (*Talpig regényben*, Németh Gábor és Jánossy Lajos interjúja, www.litera.hu, 2008. 06. 05.)

Ennek köszönhetően a szociokulturális háttér és az ennek megfelelő nyelvi regiszter valóban alapjaiban meghatároz minden egyes regényalakot. Ugyanakkor igen sajátos, folytonos mozgásban lévő, kevert narrációról van szó: a beszélő személye nem csupán bekezdésenként, hanem akár mondatról mondatra is változhat. Ez egyfelől lassabb és figyelmesebb tempóra kényszeríti az olvasót, másfelől – és talán ez a fontosabbik vonás – lényeges következményekkel jár az *Idegen testünk* kérdésfeltevéseit illetően is. Az elbeszélés módja kérdése már az előző Závada-regény, *A fényképész utókora* esetében is többnek bizonyult pusztán elbeszélés technikai problémánál. Az ott kidolgozott kóruszerű többes szám első személy, a sajátos „mi”-szerkezet valamiképpen a nemzet közös, tudható és/vagy megismerhető történelmi tapasztalatát helyezi előtérbe. S ha e sorok írója annak idején azzal zárta *A fényképész utókoráról* szóló recenzióját, hogy az irodalom tág értelemben vett politikai szerepe ennek a *mi*-nek a környékén keresendő, úgy e helyütt azzal lehetne folytatni, hogy Závada új kötete a narráció radikalizálásával, a folytonos nézőpontváltásokkal a lehető legkevesebb teret enged át az olvasó számára, ahová hátralepve külső szemlélőként követhetné az eseményeket.

Keresi Zeusz atya Ída hegyét, hát nincs sehol. Ott toporog egy díszpárnával a hóna alatt a trójai harcmező közepén.

Závada könyvében az egyes szám első személyű részletek többnyire nyilvánosan megosztott levélrészletek, illetve félig-meddig a nyilvános álláspontot követő monológok. A beszéd sosem igazán belső, sosem „uralhatatlan”. A szereplők tetteiről és eszméiről pedig túlnyomórészt más szereplők elbeszélései alapján értesülünk. A diskurzus mindvégig a nyilvános térben zajlik, ez a nyilvános tér pedig a tág értelemben vett politikai tér. A kolozsvári bevonulás, a bevonulást kísérő ünnepek, a román lakossággal szembeni atrocitások, a munkaszolgálat első napjairól küldött levelek, a diplomáciai pletykák, a német befolyás megítélése, a fajvédő érvelés – hosszan folytathatnánk a sort:

ezek a kérdések bukkannak föl újra és újra, mint ahogy 1940 tájékán nyilvánvalóan ténylegesen vissza-visszatérő társasági témát is jelentettek.

Involválva vagyunk, formailag legfőképpen azért, mert ennek a magába rántó diskurzusnak a szerkezete a pletykáival rokon. Márpedig a pletyka, a szóbeszéd (azon túl, hogy a mindenkori jelen idejű történetek mindenkori legfontosabb fordása) személyes jelenlétet követelő, mi több, interaktív műfaj: megkövetel valamiféle gesztust, reakciót a hallgató részéről. És a megerősítő, elhárító, tiltakozó vagy gúnyos gesztusokból nincs is hiány a kötetben; mindemelllett a regény magát az olvasót is rákényszeríti ezekre a gesztusokra. Aki elfogadja Závada játékszabályait, miszerint nem a lélek redőibe nyer bepillantást, hanem a huszadik század közepének haláltáncában vehet részt, bizony odakerül e társasági forgatag kellős közepébe, s időnként bizony kényelmetlen helyzetekben találhatja magát.

Merthogy involválva vagyunk természetesen azért is, mivel Závada utóbbi két kötete kétségkívül betölt valamiféle provokatív pedagógiai szerepet. *A fényképész utókora* többes szám első személyű narratori kórusa hol a bevagonírozásra váró zsidók, hol az ávos keretlegények, hol a kádári konszolidáció úttörőinek a helyzetéből szólal meg. Az *Idegen testünk* lapjain a nézőpontváltás állandósul, és a kórus helyett gyakorta egyes szereplők szólamai váltják egymást nagy sebességgel. Vajon miféle módon provokálhatja az olvasót ez az elbeszélési mód?

Szögezzük le gyorsan, hogy ártatlan provokáció nem létezik, így a Zavadáé sem az. Bármely fölvilágosító műértelmezés, amely a provokatív gesztust fölszíni jegyekre és mélyebb értelemre, „helyes” és „helytelen” olvasatra választja szét, voltaképpen domesztikálja magát a provokációt, amelynek pedig éppen az volna a lényege, hogy mindkét olvasatot érvényben tartsa. Hogy éppenséggel ne válassza le a felháborító gesztust a belőle lepárolható következtetésekről. Závada Pál regényének ilyenformán elemi szüksége van a felháborodásra, a XXI. század eleji magyar kontextusra. (A kérdést, hogy ez a jelen idejű politikai kontextus „ráül”-e a regényre, természetesen az idő dönti majd el, nem futó évek, hanem évtizedek – s ez nem baj, mert mindez az irodalom természetes működési módjának a része.) Így tehát nem szabad félvállról venni, amikor Körmendi Zsuzsanna írásában (*Hívatlan vendégszöveg. Rapszódia a „magyar rasszizmus”-ról, Móriczról, Zavadáról*, Magyar Nemzet, 2008. július 12.) *A fényképész utókora* konzervatív recenzióihoz hasonlóan azt kifogásolja, hogy az olvasó „a többes szám első személyű előadásmód révén az író becses társaságában egy gyékényen áruul hol a fajgyűlölőkkel, hol meg a cinikus kommunistákkal.” Hadd idézzem némileg hosszabban: „Závada Pál most bizonyára mosolyog rajtam, az esztétika tanszékkal együtt. Lám, a botor olvasó. Provokáltatott, és mert érzékeny, most fölkapta a vizet. De végül is ez volt a cél, dől hátra az esztéták serege. Mert innen már csak egy macskaugrás a nagy katarzis. Hamut kell szórni a fejünkre. Ha nincs elég pernye, égessük el az életünket, a hitünket, égessük el családunk sorsát, megmásíthatatlan emlékeit,

és akkor lesz hamu, amelyet a fejünkre szórhatunk. [...] Érttem én, hogy az író részéről ez a narrációs technika egy sajátos interaktivitásra ösztönző vágy. Olyasmi, mint a hetvenes években a neoavantgárd színház nézőbizgató provokációi voltak. De nekem ez a világnézeti sugallat elég szájarágós tünik. Mert mi az üzenet? Hogy mindennel azonosulnunk illik, mindenért felelősséget kell vállalnunk, mert ezek a mi elődeink, a mi őseink, a mi papánk, a mi barátunk.”

Valóban, Závada könyve a „megmásíthatatlan emlékeket” provokálja: a kassai bevonulás sajtókommentárjait szembesíti például a díszszemle körüli dilettantizmusról szóló pletykákkal, a nemzeti eufóriát a dicstelen részletekkel, mégsem gondolnám, hogy ebben állna a kötet fő ambíciója. Abban pedig egészen bizonyos vagyok, hogy az *Idegen testünk* nem kényszeríti rá az olvasót (hogyan is lehetne képes rá?), hogy különféle kivégző- és rohamosztatokkal azonosuljon. Hiszen nem kell „mindennel azonosulnunk” ahhoz, hogy „mindenért” felelősséget tudjunk vállalni. A „minden” itt természetesen a nemzet fogalmával azonos. Könnyen belátható, hogy egy közösség (nemzet, egyház, család) tagját szégyenrel tölthetik el a közösség bűnei, s mindamelllett személy szerinti ártatlanságában is felelősséget érezhet miattuk, épp azért, mert a szóban forgó közösség tagja. Embereket jelenthetett föl az apám, gyerekek sorát ronthatta meg a gyóntatóm, az országomban pedig olyan törvényeket hozhattak, amely polgártársaim százazreit fosztotta meg az emberi méltóságuktól és az életüktől – mindamelllett mégis úgy dönthettek (esetenként nem is lehet egyéb választásom), hogy szegyenkezve bár, de a család, az egyház és a nemzet tagja maradok. Závada két utóbbi könyve éppenséggel erre az *azonosulás nélküli felelősségvállalásra* ösztönöz.

Körmendi Zsuzsanna másik kifogása, miszerint súlyosan méltánytalanok találja, hogy Závada egy 1919-es antiszemita Móricz-naplórészletet vendégszövegként 1940-es kontextusba helyez, ugyancsak megfontolásra érdemes probléma, bár jómagam ebben a kérdésben megengedőbb volnék a Magyar Nemzet kritikusanál. Ám ennél is fontosabb kérdés számomra e sokszólamú könyv „politikai hangfekvése”. Bevallom, hogy én semmiféle kajánságot nem éreztem Závada Pál regényében, s bár nem tartom kizártnak, hogy a politikailag konzervatív olvasók valóban a magyar történelem traumatikus korszakával folytatott „rafinált, dupla fenekű” játéknak találják, ezzel együtt sem gondolnám, hogy pamfletszerű provokációról lenne szó, amely lezárja a további párbeszéd útját.

S ne menjünk el szó nélkül amelltt sem, ahogy a regény zárójelenete új fénytörésbe állítja, mintegy kiemeli a politikai kontextusból a *danse macabre* addigi menetét. Miután végigzongoráztunk a szereplők életén, előre és hátra az időben, fölbukkan az ajtóban a munkaszolgálatról hazalátogató Gábor Dezső, és magához öleli a fiát és a feleségét. Az olvasó már ismeri a történetüket, és tudja, mi történik velük az elkövetkezőkben. Závada azért, hogy ennél a fausti pillanattal állítja meg az időt, fejezi be a regényt, olyasvalamire irányítja a figyelmünket, amit érde-

mes minden pillanatban szem előtt tartanunk, midőn a közösségi disputáinkhoz megfelelő szótár után kutatunk. Jelesül arra, hogy a történelem masinériája, melynek a kísérőhangjaiból áll össze az *Idegen testünk* sokszólamú kavalkádja, mégiscsak ezeken a fausti pillanatokon gázol át.

Balázs Imre József

Egy regény hálózatai

(Závada Pál: *Idegen testünk*. Magvető, 2008)

A hálózatelméletben középpontoknak vagy összekötőknek neveznek az olyan figurákat, mint Závada Pál új regényének két főhőse: Weiner Janka és Flórián (Flamm) Imre. Több emberrel állnak kapcsolatban, mint a közönséges halandók általában, miközben azt is tudjuk, hogy az ilyen emberek „természeti jelenségek”. Nem a fikció hozza létre őket, hanem a (matematikai) szükségszerűség. Závada Pál enged a matematikai szükségszerűség (könnyebbik) útjának: regényében konstrukciós elvvé emeli a hálózati csomópontokat: a két figura életútján keresztül vezet be a regénybe a többi mellékszálát. És persze egy időpillanatot is létrehoz, amelyben a figurák összetalálkozathatók, a fő csomópontok egymásra tevődnek: egy 1940 szeptemberében zajló vacsoraféle az, ahol a több kézfogásnyi távolságból egy kézfogásnyi lesz. Valahogy úgy, ahogy Karinthy Frigyes *Láncszemek* című történetében, amelyben a felnőtt társasjáték lényege, hogy a Föld bármely lakójához eljussanak a játékosok legfeljebb öt személyes ismerősön keresztül. Ez a Závada-regény több jelenetében is kulcsfontosságú. A kapcsolat hatalmat, erőt, sikert jelenthet: „Urbán Vince úgy követi a vitakozókat, hogy most már csak arra figyel, mikor szűrhatja közbe kikészített mondatát. Amelybe ő hajdani magántanítványának édesatyját, vagyis magát a kormányfőt fogja kifejezetten belefoglalni.” (20) Másutt életeket ment, vagy menthetne meg a hálózatban való létezés: Weiner Jankát a bombázások idején megmenti Johann Flammhoz fűződő ismeretsége. Egy hasonló kísérletre az új, 1945 utáni rendszerben is sor kerül, de akkor Weiner Jakab éppen nem tehet semmit ismerősei érdekében.

Hálózatszerűen működik még a regényben a Magyar Testvéri Közösség nevű szervezet is („a kötelékünkbe tartozókat sejszerűen szervezzük – részint szellemi kiképzésükre szolgáló családokba, részint pedig a hasonló hivatásúak sátraiba tagoljuk őket, hogy az alapegységek majd nemzetségekbe, azok pedig hadakba tömörüljenek” – 98), amelynek 1946-ban létező szervezeti utódját épp Johann Flamm segít beszervezett és átvert ügynökként leleplezni az ismeretségi hálózatokban betöltött sajtós helye következtében.

Itt le is állhatunk a példák sorolásával, amelyeknek ezúttal csupán „az ismerősöm ismerőse”-elv erős jelenlétének kimutatá-

sa lett volna a célja. Az *Idegen testünk* lerövidíti kissé a Karinthy-féle „ötlépésnyi távolságot” – már-már valószínűtlenül különböző (világézetű, társadalmi státusú, származású) embereket találkoztat össze a regénycselekmény csomópontjában, Weiner Janka Fővám téri lakásában, 1940 szeptemberében. Egyfajta teoretikus modell kivetüléseként is olvashatjuk ennek a találkozásnak a történetét, ahol élesben ütköztethető a különböző (típusú) figurák nézetei.

Závada Pál könyve bizonyos értelemben tehát tézisregény – ezt az érzést leginkább a sok világnézeti eszmecsere felvonultatása erősítheti az olvasóban. De erősíti az írástechnika is: a korábbi Závada-kötetből, *A fényképész utókorából* ismert többes szám első személyű narráció felbukkanása. A nézetek, tévedések, „bűnök” bevállalására, önmagunkra vonatkoztatására szólít fel ez a megoldás. A Závada-féle „mi” éppen rögzítetlensége miatt tágítja azt a kört, amelyre „mi”-ként gondolhatunk. (Az előítéletek határait tolja ki egyre messzebbre és messzebbre. Azoknak az embereknek a körét tágítja ki, akikkel egyáltalán hajlandóak lennének azonosulni egy-egy pillanatra.) Nem is olyan könnyű a magyarságot homogén egészként elképzelni: számtalan törésvonal szabdalja szét e közösség „testét”, és nem az eleve adottnak az elfogadása, hanem a közösség létrehozása, ennek tudatos és személyes „megalapítása” volna a cél. A regénybeli „mi” így egy alapító gesztus része (és ugyanakkor provokáció: tudok-e azonosulni a „másikkal”), nem pedig egy biztos, rögzített identitáshoz való csatlakozás.

Tézisregény tehát, igen, több értelemben is, a fentiek miatt viszont hozzáteszem: számomra szimpatikus tézisek regénye.

Észak-Erdély 1940-es „visszatértéről” egyfajta nagy elbeszélést alakított ki 1990 után a közvélemény. Létezik egy mentális reprezentáció a magyarság körében erről a pillanatról, amely az eufória és a „helyreállt világrend” tapasztalatát rögzíti. Léteznek természetesen „kis történetek” is ugyanerről az eseménysorról. A kolozsvári Erdélyi Helikon című folyóirat például az 1940. november–decemberi számát épp ilyen történetek megjelentetésére szánta: arra kérte munkatársait, hogy írják meg annak a néhány napnak a történetét, amikor a történelmi fordulat lezajlott, a „személyes történelmek” szemszögéből. Itt például nem az eufória a domináns hangulat, hanem a mértéktartás, a megváltozott feladatok, felelősségek felleltározásából eredő nyugtalanság. Érzékelhető az anarchia: a kisebb-nagyobb örömök, a nosztalgikus hangulatok keveredése. Závada könyvében együtt vannak a „nagy” és a „kis” történetek. Reflektáltan. Amikor a habitudósító Urbán Vince felbukkan Weiner Jankánál, és személyesen is beszámolhat a Kolozsváron tapasztaltakról, Janka igénye a következőképpen hangzik: „Na és amit kihagytál, Vince?, hátha mégis azzal járnánk jobban? (...) Nem lehetne, hogy ha a cikkedet így megfordítom, akkor a hátoldalról azt olvashatnám, amit nem adsz nyomtatásba?” (36–37) De ugyanezt a „nagy történeteket” eltávolító technikát érzékelhetjük akkor is, amikor a tudósítás szövege keveredik a tudósítás megírásának körülményeivel: „Hát te meg mit írsz?, emelkedik föl most a biológia-szertári matracról

egy borzas leányfej, s a combomba máris hegyes kis könyökök mélyednek, hogy a kócos így próbáljon a papírba lesni, s ügygyel-bajjal beleolvasni: Hadd idézzük föl tehát a költővel, hogy lépteink nyomán fenn a Hargitán s völgyeinkben lenn tornyok hangja zeng, már semerre sincs átkozott bilincs!” (35) Máshol a telefonon diktált tudósítás „médiumspecifikus” jellegét aknázza ki hasonló módon az elbeszélés: „Urbán Vince kéri figyelmüket Kolozsvárról – hadd köszöntsem olvasóimat ebben a virtuális tudósítói formában, ha már jelentkezésemet távbeszélő készülékbe olvasom be ’940. szeptember tizenhatodikán. [...] Két éve, Kassán fehér lóhátról celebrálta a hódítás parádéját, s hányan de hányan emlékszünk, ahogy megáll a dóm kapuja előtt, elhallgat a fúvószene, odamasírozik a főparancsnok, és a magas nyeregbe föl jelenti neki, hogy a Felvidék visszatérte alkalmából, miközben szép lassan s föltáróan megemelkedik a kormányzói lófarok, s izgatottan integetni kezd, hogy a díszszemlére összes seregünk, az egész város meg a megye fősorakozott, mire a főméltóságú végbél ünnepélyesen kibontogatja meghökkenően szélesre táguló, fekete tömlőgyűrűjét, s a napvilágra enged türemkedni egyszerre három, majd még további négy könnyed állagú, puhán omló, sárgás növényi salakgolyót, melyek aláhullva sem esnek szét, sőt, a maguk jelentőségében tartósan párállanak a kockakövön a környező néma csendben. De ezt ugye nem írta, édes Icukám?, hát persze, hogy az olyan hétr próbás gyorsíró, mint maga, meghegyezi addig ugyebár szépen a ceruzát...” (32–34)

Ezeknek az anekdotáknak és elbeszéléstechnikáknak a beiktatása ellenére sem mondhatjuk, hogy a Závada-kötet tipikusan a kis történetek regénye volna. Ezt a vonulatot Gábor Dezső és Emma levelezése képviseli még határozottan a könyvben, amely éppen ezért unalmasnak tűnt a regény néhány recenzense számára, de mikrotörténeti jellege miatt szerkezetileg igen fontos szerepe van a regényben. Amellett, hogy a férfi–nő kapcsolatokról szóló finom jelzései miatt egészen érdekes is.

Hogy a háború utáni összeesküvés és memorandum története, amely olyan figurák antiszemita nézeteit vezeti fel, akik nem sokkal korábban akár zsidómentő akciókban vállaltak kockázatot, mennyire tipikus (mennyiben illeszthető tehát egy nagy történetbe), azt a korszakra vonatkozó kutatások ellentmondásos jellege miatt nehéz megítélni: mindenestre kétségtelen, hogy a Závada-könyv egy olyan történetet hoz itt felszínre némileg szatirikus beállításban, amely eddig kevés nyilvánosságot kapott – helyzetileg tehát egyelőre nem rendelkezik egy „nagy történet” státusával.

A többes szám első személyű narrációs technika arra utal, hogy a könyv téje nem a kis történetekre való összpontosítás, nem a mindvégig alulnézetből elmesélt narratíva létrehozása. A többes szám első személyű elbeszélő nem mondhat le nagy történetek konstruálásáról, hiszen egy így elbeszélt történet az egyéninél általánosabb érvényességre tör. Závada szövegszervezés szempontjából kissé bonyolult, intellektuálisan viszont izgalmas felvetése éppen az, hogy a nagy történetek csak látszólag „szűkségekppen” nagyok: annak a közösségnek a határai szabják meg

dominanciájukat, amely magáénak érzi őket. Závada a többféle (nem csupán kétféle) „mi” szembesítésével keres új módozatokat e problémának sokáig az *egyén vs. közösség* dichotómián belül körvonalazott megoldásaira. Próza munkákkal szemben támasztható elvárások figyelembe vételével: kissé nehézkesen. A felmutatott modellek magyar közbeszédben való jelenlétét tekintve: igen innovatívan.

Györfly Miklós

Csoportkép testrészeinkről

(Závada Pál: *Idegen testünk*. Magvető, 2008)

Ahogy az előző Závada-regény, *A fényképész utókor*a egy falusi fotográfus észrevétlenül elkészült csoportképéből, egy 1942-ből való „falufotográfiából” indult ki, úgy az *Idegen testünk* is egy kimerevített magántörténelmi pillanatképen alapul. Történelmi léptékben legalábbis pillanatképnek tekinthető egy – igaz, hosszúra nyúló, délutántól hajnalig tartó – alkalmi vendégség elbeszélése. A csoportkép ezúttal 1940 szeptemberéből való, abból az időből, amikor a második bécsi döntés nyomán Észak-Erdély „visszatért”. A kolozsvári bevonulásunkról szóló tudósítás oda is íródik a csoportkép elé-mellé – sok más egykorú, korábbi és későbbi esemény felidézésével együtt, mindannyiszor valamelyik szereplő szemszögéből nézve.

*A fényképész utókor*ához való hasonlóságnak tűnhetne még az is, hogy a társaság egy fotóművésznő, Weiner Janka lakásában gyűlik össze, de a vendéglátó foglalkozása valójában csak közvetett jelentőségű: tünete egy akkoriban terjedő, a konvenciókat felrúgó nőtípusnak. Az Amerikába távozott férjétől külön élő, 33 éves, emancipált fél-zsidó fényképész nő afféle „radikális fölforgató és konformista polgárasszony egyszerre, bigott kékharisnya vagy engedékeny kultúrszajha”, ahogy hajnaltájban egy elázott vendége beszél róla, illetve a fajtájáról egy másik vendégnek. Ekkor már áttekinthetetlenül sokan vannak a Fővám téri műteremlakásban. Janka eredetileg csak az unokanővérét akarta meghívni a kisfiával, de aztán újabb és újabb vendégek jelentkeztek és csapódtak akár hívatlanul is a társasághoz. Az *Idegen testünk* ennek a roppant heterogén társaságnak a részben összefüggő, részben külön szálakon futó története. Átfogóbb érvényű összefüggést végeredményben az teremt köztük, hogy valamenynyien a II. világháború előtti, alatti és utáni magyar társadalom tagjai, mégpedig nagyobb részben ilyen vagy amolyan okból idegennek bélyegzett testrészei, akiket ez a társadalom – azaz *mi* eltaszítunk magunktól, esetenként eltesszük őket láb alól. De vajon kik ezek a *mi*? – ha egyszer a regény szereplői kisebb vagy nagyobb mértékben szinte mind idegennek és áldozatnak bizonyulnak –, és vajon a regény mai olvasója mennyiben tekinthe-